

задач творческого и поискового характера (практико-ориентированные проектные задачи).

Итак, учет возрастных и психологических особенностей младшего школьника, богатый эмоциональный фон, интеграция различных видов деятельности в процесс формирования познавательных универсальных учебных действий, гармония умственного и физического труда, диалогическое общение, принцип сознательности и активности, принцип наглядности, принцип индивидуальности, принцип системности и целостности, принцип связи обучения с жизнью посредством использования образовательного и развивающего потенциала природы позволяли В.А. Сухомлинскому воспитывать не только природную любознательность и раскрывать творческий потенциал младшего школьника, но и добиваться актуализации опыта своих воспитанников, прочного усвоения ими системы научных понятий.

Система форм, методов и средств формирования познавательных универсальных учебных действий младшего школьника, разработанная В.А. Сухомлинским, была также направлена на развитие увлеченности познавательной деятельностью, на развитие творческой инициативы и критического мышления, а также на развитие оптимизма в преодолении трудностей познания и учения.

Таким образом, в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского представлен широкий спектр форм, методов, средств и приемов формирования познавательных универсальных учебных действий младшего школьника через воспитание любви и уважительного отношения к книге, слову, природе, через разностороннее развитие интеллекта, познавательной и творческой сферы личности младшего школьника. Перенос педагогических идей В.А. Сухомлинского в практику современного образовательного процесса мог бы способствовать не только формированию познавательных универсальных учебных

действий младшего школьника, но и развитию их творческого потенциала.

Однако сам В.А. Сухомлинский предостерегал от механического заимствования опыта. Формирование познавательных универсальных учебных действий младшего школьника на основе практического опыта В.А. Сухомлинского – это творчество, «а всякое творчество не терпит шаблона» [5, с. 109]. Поэтому заимствовать его идеи можно только творчески, с учетом потребностей, интересов и способностей современного младшего школьника, а также с учетом реалий современной системы образования.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе. От действия к мысли: пособие для учителя / [А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская]; под ред. А.Г. Асмолова. – М.: Просвещение, 2011. – 152 с.
2. Рындак В.Г. Школа в условиях обновления: Из опыта работы школы № 12 г. Оренбурга / В.Г. Рындак – М.: Институт теоретической педагогики и международных исследований в образовании РАО. – Москва, 1993. – 168 с.
3. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения. В 3-х т. Т.1 / В. А. Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1979. – 560 с.
4. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский – М.: Политиздат, 1975. – 272 с.
5. Сухомлинский, В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – Киев: Изд-во «Радянська школа», 1977. – 384 с.
6. Урок мышления и умственное воспитание школьника (в контексте идей В.А. Сухомлинского): учебное пособие / В.А. Рындак, Т.В. Челпаченко, П.Н. Даньшов. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2007. – 100 с.
7. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. – М.: Просвещение, 2011. – 33 с.
8. Формирование универсальных учебных действий в основной школе. От действия к мысли. Система заданий: пособие для учителя / [А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И. А. Володарская]; под ред. А. Г. Асмолова. – М.: Просвещение, 2011. – 159 с.

УДК 37.015.311

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Тетяна ЄСЕНАЛІЄВА (Донецьк)

Розкрито питання психолого-педагогічних умов творчого розвитку школярів у контексті формування компетентної, творчої особистості випускника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: творчий розвиток особистості; умови формування та розвитку особистості; підходи до навчання; творча навчальна діяльність; творче самозростання.

Раскрыт вопрос психолого-педагогических условий творческого развития школьников в контексте формирования компетентной, творческой личности выпускника общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: творческое развитие личности, условия формирования и развития личности; подходы к обучению; творческая учебная деятельность; творческое самовозрастание.

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі стоїть гостро. Кожна цивілізована країна або та, яка хоче бути цивілізованою, дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Усе це разом пов'язане із рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявляти їх. Окрім того, як свідчить досвід, людина, яка здатна генерувати ідеї, використовувати знання й уміння в нових ситуаціях, комфортно почувається в нестабільних соціальних умовах – швидше знаходить своє місце в суспільстві.

Сучасне суспільство потребує такої особистості, яка б мала сформовані моральні якості та систему базових цінностей: природа, людина, праця, пізнання життя.

Актуальність сприяння розвитку творчих здібностей обдарованих школярів зумовлена реаліями сьогодення, які вимагають від особистості не лише знань, але й усвідомлення нею власної ролі та відповідальних дій згідно з принципами життя та пріоритетом прав людини.

Такі підходи знайшли відображення у Національній доктрині розвитку освіти України. Зокрема, у документі підкреслюється: «Держава повинна забезпечувати: ... підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці; створення умов для розвитку обдарованих дітей і молоді...» та визначається головна мета української системи освіти, що полягає у створенні умов для розвитку і самореалізації кожної особистості [1, с. 80].

У Законі України «Про освіту» наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів [1, с. 14].

Закон України «Про загальну середню освіту» на сучасному етапі відродження самостійності України потребує створення нової системи освіти, спрямованої на формування творчої особистості, а також забезпечення умов для найповнішого розкриття її здібностей, задоволення освітніх потреб [1, с. 60].

2013 рік оголошено в Україні роком дитячої творчості.

Робота школи в сучасних умовах підпорядкована меті – створення умов для формування та розвитку особистості, реалізації її потенціалу.

Завдання, що стоять перед загальноосвітнім навчальним закладом:

- створення ситуації успіху для кожної дитини;
- виявлення та сприяння розвитку обдарованих школярів;
- сприяння самовираженню учнів у різних видах діяльності, задоволенню їх потреб, інтересів та стимулювання творчого самовдосконалення;
- формування покоління майбутніх науковців та практиків, творчих, ініціативних, підприємливих, для різних галузей суспільного життя;
- підвищення інтересу до поглибленого вивчення базових дисциплін, виявлення рівня сформованості вмінь дослідницької роботи через гуртки, факультативи, олімпіади тощо;
- формування готовності до свідомого вибору майбутньої професії, стимулювання школярів до навчання у вищих навчальних закладах;
- виховання компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір та приймати відповідальні рішення;
- сприяння вдосконаленню навчально-виховного процесу та застосуванню сучасних прийомів і методів навчання.

Принципово важливим є такий аспект: у сучасній психології і педагогіці розвиток творчої особистості трактується як *процес її самозростання* на основі забезпечення відповідних умов: "Складність вирішення проблеми полягає також у тому, що мета розвитку якостей творчої особистості не може механічно нав'язуватись, ставитись ззовні перед дитиною, ігноруючи її як суб'єкта діяльності" [10, с. 143]. "Неможливо "зі сторони" розвивати здібності дитини. Власні здібності вона розвиває сама. А справа вихователя (педагога, батьків) – створити для цього всі необхідні умови" [15, с. 78]. Учень, вважають психологи, повинен визначитись як творча особистість (можливо, з допомогою вчителя), повірити у власні можливості, а потім їх творчо реалізувати під час навчання, одержуючи відповідну підтримку.

Щоб в учня виникло бажання творчо самореалізуватись під час вивчення певного предмета, необхідно, вважають дидакти і психологи, виховати в нього пізнавальну потребу, розвинути інтерес до навчання, "жадобу пізнання" (за висловом В.О. Сухомлинського) [2; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 12 та ін.]. З цієї метою потрібно створити передумови: налаштувати учнів, умотивувати важливість творчої діяльності, інакше кажучи, сприяти виникненню мотиву, забезпечити усвідомлений вибір

активної пізнавальної позиції кожним старшокласником у процесі навчання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна виділити основні шляхи творчої компетентності учнів [15, с.28]:

- розв'язання творчих завдань (М.П.Гузик, М.І.Жалдак, В.М.Монахов, М.І.Шкіль, Т.Б.Волобуєва та ін.);

- впровадження розвивальних творчих ігор (Д.А.Балл, Т.Гергей, А.М.Довіяло, І.П.Підласий, С.Смірнов та інші);

- індивідуальний підхід у навчанні (Ю.К.Бабанський, Х.І.Лійметс, І.Унт, Є.С.Рабунський, І.М.Чередов, О.О.Кірсанов, С.І.Подмазін);

- проблемний підхід (Ю.К.Бабанський, Д.В.Вількєєв, М.О.Данілов, І.Я.Лернер, М.Махмутов);

- самостійна робота творчого характеру (С.Г.Шаповаленко, І.І.Тихонов та інші);

- впровадження технічних засобів навчання (Л.П.Пресман, Е.Е.Соловйова, М.М.Шахмаєв та ін.)

В педагогічній літературі виділені головні стратегії розвитку творчої компетентності учнів [15, с. 26]: **прискорення** (інтенсивні курси навчання за диференційованими програмами, спецкурси, факультативи, літні та зимові табори); **поглиблення** (поглиблене, профільне вивчення предметів); **збагачення** (якісно новий зміст навчання з виходом за рамки програми, внутріпредметні і міжпредметні зв'язки, навчання різноманітних засобів і прийомів роботи, залучення до участі у дослідницьких проектах, використання інтелектуальних тренінгів); **проблематизація** (оригінальні пояснення, пошук нового змісту та альтернативних інтерпретацій, наявність самостійних навчальних, тренінгових позанавчальних програм).

Індивідуальний підхід щодо розвитку творчої компетентності учнів передбачає: різні рівні подачі нового матеріалу; регулювання швидкості подачі нового матеріалу, завдань; використання чотирирівневих завдань за ступенем складності та самостійного вибору учнем свого рівня; комп'ютерне тестування індивідуальних можливостей дітей; подача навчального матеріалу і завдань у двох видах: з використанням опорних схем і з урахуванням провідного типу мислення учнів.

Очевидним є необхідність забезпечення відповідного психологічного фону занять, які розвивають творчі компетентності учнів. Це передбачає створення умов для вільного вираження емоційних станів учнів, навчання засобом групової взаємодії, створення умов для вільного вибору засобів навчальної діяльності і рівня навчальних завдань, розвиток навичок використання наявних знань в нових умовах.

З метою розвитку творчої компетентності учнів на уроках психологія рекомендує: створювати умови для випереджального розвитку здібних дітей; активізувати пізнавальну самостійність, не подаючи нових знань в готовому вигляді; використовувати творчі, проблемні завдання; керувати самоосвітою учнів, навчати трансформувати особистий досвід і вивчений матеріал із різних джерел, творчо обґрунтовувати результати діяльності, конструювати новий досвід; розвивати навички контролю та самоконтролю; створювати умови для максимального напруження інтелектуальних сил; урізноманітнювати форми творчого співробітництва учнів; через рефлексивне управління навчальною діяльністю формувати навички самоорганізації, саморозвитку, самовизначення особистості у творчій діяльності.

Розвиток інноваційного потенціалу учнів через формування творчої компетентності повинен мати науковий, системний, комплексний характер. Тому навчання дітей в умовах загальноосвітньої школи необхідно будувати на основі принципів індивідуалізації й диференціації навчально-виховного процесу.

Індивідуалізація може здійснюватись за допомогою індивідуального навчального плану або навчальних програм. Важлива роль відводиться наставнику (тьютору) – висококваліфікованому спеціалісту, який на основі діалогу й спільного пошуку допомагає учню виробити найбільш ефективну стратегію розвитку.

Заняття за вільним вибором – факультативні й особливо організація малих груп – дозволяють здійснювати диференціацію навчання. Перспективною є диференціація на основі профілізації навчання. Значні можливості щодо формування творчої компетентності містяться в таких формах роботи, як організація дослідницьких секцій, об'єднань учнів (клубів „Юний науковець”, „МАН-юніор”, „Крок до ЗНО”, „Школа олімпійського резерву” тощо).

Перспективними шляхами розвитку творчої компетентності учнів і формування рис інноваційної особистості є також творчі розвивальні ігри, розв'язання творчих задач.

Тільки інноваційна особистість здатна виховати інноваційну особистість, тільки творчий педагог може розвивати творчі компетентності учнів. Тому провідна роль у реалізації освітніх завдань належить учителю, а усвідомлення ним цієї ролі є неодмінною умовою розв'язування як сьогоденних, так і перспективних завдань навчання й виховання учнів.

Основні принципи та функції сприяння розвитку творчих здібностей школярів

Вихідні положення, які покладаються в основу забезпечення розвитку творчих здібностей школярів, базуються на загальнопедагогічних та дидактичних принципах освіти й визначаються загальними вимогами до формування компетентності, знань, умінь та мають низку специфічних принципів, зокрема:

- зорієнтованість на позитивні дії (цілеспрямованість розвитку на соціальні очікування учнів, формування позитивного іміджу компетентної особистості, потреби вчитися впродовж усього життя);

- демократичність (передбачення суб'єктно-суб'єктних відносин між учасниками навчально-виховного процесу);

- гуманізм, що означає пріоритетність прав, свободи, творчий розвиток особистості, співвідношення освітніх вимог з можливостями та здібностями школярів;

- дисциплінованість, що передбачає розвиток особистості в умовах узгодження змісту всіх видів роботи, спрямованої на розвиток творчої обдарованої дитини;

- зв'язок з практичною діяльністю, що передбачає формування вмінь самостійно аналізувати, приймати відповідальні рішення і діяти відповідно до вимог сьогодення.

Реалізація соціокультурних функцій навчально-виховного процесу спрямована на:

- забезпечення фізичного та психофізичного здоров'я особистості;

- задоволення пізнавальних потреб особистості;

- формування моральних якостей та цінностей особистості, які є передумовою моральних вчинків, дій, помислів;

- формування базових суспільних цінностей: природа, людина, Батьківщина, праця, пізнання, життя;

- розвиток мотиваційно-емоційної сфери (задоволення від праці, орієнтація на досягнення);

- розвиток творчих здібностей;

- формування навичок спілкування в системі взаємин.

Зміст роботи в напрямку забезпечення розвитку творчих здібностей обдарованих школярів

Зміст роботи спрямований на виявлення, підтримку дитини; узагальнення, поширення кращого досвіду педагогічних працівників, що забезпечує розвиток особистості з урахуванням специфіки й рівня її здібностей та формування в молоді системи уявлень, сприяє становленню світоглядних орієнтацій, виробленню власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного життя.

Цій меті при застосуванні тренінгових методів діагностики виявлення й розвитку прихованої обдарованості підпорядковуються пошук, відбір та підтримка обдарованої дитини.

Навчання й розвиток обдарованих дітей забезпечує розширене та поглиблене вивчення навчальних предметів з використанням таких методів, як проблемно-розвивальне, гуманно-особистісне, проектне, індивідуальне навчання тощо.

Організація навчальної діяльності поєднує два взаємопов'язаних напрями: набуття знань (провідних ідей, понять, теорій, законів) та практичне їх застосування. Це сприяє розвитку пізнавальних здібностей, логічного мислення, виробленню практичних умінь та навичок, необхідних для трудової діяльності, створює умови для формування в особистості вміння міркувати, аналізувати, співставляти, ставити запитання, шукати відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, досліджувати та експериментувати, робити власні висновки, орієнтуватися й адаптуватися до нових соціальних умов.

Шляхи формування творчої компетентності На рівні сім'ї:

- створення стимулюючої духовної та морально-психологічної атмосфери;

- побудова оптимального режиму життя, діяльності та розвитку учня;

- інтеграція зусиль зі школою, позашкільним закладом;

- забезпечення адекватної фінансової та матеріальної підтримки прагнень дитини;

- оволодіння необхідним обсягом психолого-педагогічних знань, умінь і навичок щодо вивчення та підтримки школяра.

На рівні діяльності педагога:

- створення ситуації успіху;

- стимулювання інтелектуального й творчого пошуку, вміння бачити проблеми та шляхи їх розв'язання;

- пріоритет відносин співробітництва, співтворчості;

- визначення мети, розробка плану й режиму роботи школяра, забезпечення циклічності, тривалості навчання згідно з його віковими та індивідуальними особливостями;

- наукова насиченість змісту освіти;

- впровадження у навчально-виховний процес нових гуманістичних підходів, які ґрунтувалися на принципах педагогіки співпраці;

- модернізація форм, методів навчання та виховання;

- створення належних умов для творчого розвитку особистості;

- стимулювання постійного самоаналізу учнем своєї самоосвітньої діяльності.

На рівні діяльності адміністрації навчального закладу:

- організація педагогічного процесу з метою забезпечення розвитку здібностей обдарованих школярів;
- підбір педагогічних кадрів відповідного рівня, здатних сприяти творчій праці учнів, вивчення їх педагогічної майстерності;
- забезпечення умов для самостійної діяльності педагогів, підвищення їх загальнокультурного та професійного рівня;
- забезпечення участі обдарованої молоді у конкурсах, олімпіадах, спортивних заходах, конференціях, заочних та позашкільних формах навчання тощо.

Прогнозований результат

Результатом роботи з розвитку творчих здібностей школярів має стати випускник – сформована компетентна особистість, що любить свій край, шанує своїх близьких, рідну мову, пісню, змалечку прилучається до традицій та звичаїв рідного народу, до основних морально-етичних цінностей, національної та світової культури, досягне успіху в житті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексеев М. И. Диалектическая природа творчества / М. И. Алексеев // IV семинар по проблемам методологии и теории творчества. – Симферополь, 1984. – С. 19-21
2. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш. А. Амонашвили. – К. : Освіта, 1991. – 111 с.
3. Андреев В. И. Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 238 с.
4. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества /

Д. Б. Богоявленская. – Ростов : Изд-во Ростовского ун-та, 1983. – 176 с.

5. Коротяев Б. И. Учение – процесс творческий : книга для учителя : из опыта работы / Б. Коротяев. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : Просвещение, 1989. – 153 с.

6. Основы педагогической творчости: Підручник. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

7. Приходченко К.І. Формування інтелекту учнів через розвиток їх творчих здібностей//Педагогічна скарбниця Донеччини. – 1998. – №2. – С.4-5

8. Психология развивающейся личности / под ред. А.В.Петровского. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с.

9. Развитие творческой активности школьников / под ред. А. М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1991. – 160 с.

10. Рибалка В. В. Психология розвитку творчої особистості : навчально-методичний посібник / В. В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.

11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т.4. – 640 с.

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т.1. – 638 с.

13. Теличко Н.В. Американський досвід роботи з обдарованими дітьми можна використати в Україні / Н. Теличко // Обдарована дитина. – 2005. – №10. – С. 27-35

14. Теплов В. М. Способности и одаренность / В. Теплов. – Избр. труды: В 2-х томах. – Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.

15. Умань А. И. Учебные задания и процесс обучения / А. И. Умань. – М. : Педагогика, 1989. – 56 с.

16. Чернишова Д. Організація роботи з обдарованими учнями /Д. Чернишова // Обдарована дитина. – 2001. – №7. – С. 4-7

17. www.superidea.ru

УДК 808.55:371.134

ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ІДЕЯМИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Алла ЖЕЛАН (Миколаїв)

У статті розглянуті основні положення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського з позицій можливостей ознайомлення з ними майбутніх учителів початкових класів під час навчання у ВНЗ.

Ключові слова: педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського, виховання, навчальний процес, професійна підготовка.

В статье рассмотрены основные положения педагогического наследия В.А. Сухомлинского с позиций возможностей ознакомления с ними будущих учителей начальных классов во время обучения в ВУЗе.

Ключевые слова: педагогическое наследие В.А.Сухомлинского, воспитание, учебный процесс, профессиональная подготовка.

Постановка проблеми. Напевно немає жодного науковця, коло інтересів якого пов'язане з проблемами освіти й виховання минувшини та сучасності, хто б не звернувся до доробку таких видатних педагогів як К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський. Цей факт обумовлений важливістю та актуальністю

викладених ними педагогічних ідей та концепцій.

Система професійної підготовки вчителів початкових класів направлена на аналіз та впровадження прогресивних поглядів педагогів минулого в сучасний навчально-виховний процес. В даній статті хочемо звернути увагу на